

TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDA DENİZ VE DENİZ KÜLTÜRÜ

Bahadır GÜLDEN* ◆ Mehmet Ali AKINCI**

Giriş

Eğitim-öğretim yaşantıları içerisinde kullanım sıklığı ile vazgeçilmez bir öneme sahip olan ders kitapları, bu ismini ilgili olduğu dersin öğretim programına bağlı olarak kazanır (Yalınkılıç, 2014, s. 3-4). Ders kitapları öğretim programların benimsediği hedef kazanımların edindirilmesine yönelik, metinler, etkinlikler, görseller gibi önemli içeriklere sahiptir. Bu nedenle ders kitaplarında seçilen metinler, tasarlanan etkinlikler ve görseller Türkçe öğretim sürecinin içeriğine de yön vermektedir. Özellikle ülkemizde başat bir materyal olarak kullanılan ders kitapları, bu yönüyle ayrı bir önem taşımaktadır. Kara Özkan (2021), Türkçe öğretmenlerine yönelik gerçekleştirdiği bir çalışmada öğretmenlerin önceliklerinin her zaman ders kitabı olduğu ve buna bağlı kalmakta da ısrarcı oldukları sonucuna ulaşmıştır. Özbay (2003) ise Türkçe öğretmenlerinin derslerinde kaynak olarak önceliğinin %94,44 oranında ders kitabı olduğunu saptamıştır (Özbay, 2003)

Deniz ve denizcilik kavramları, özellikle Türkiye gibi kadim tarihe sahip ülkelerde çok geniş bir yere sahiptir. Buna bağlı olarak da deniz ve denizcilik, yaşamın pek çok alanına dair yazılı üretimlerle ele alınmıştır. Denizci bir millet olarak Türk toplumu gerek söz varlığında (deyim ve atasözleri) gerekse de edebiyatında yoğun bir birikime sahiptir. Dolayısıyla toplum hayatında bu kadar geniş bir yer tutan deniz ve denizciliğe yönelik kavramlar, toplumun dilinde ve edebiyatında da ziyadesiyle yer almaktadır. Bu nedenle dil ve edebiyat öğretiminde deniz ve denizciliğe yer vermek son derece tabii bir durum olmalıdır.

* Dr. Öğretim Üyesi – Bayburt Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Bayburt – TÜRKİYE bahadirgulden@bayburt.edu.tr (ORCID: 0000-0003-1917-8813)

** Prof. Dr. - Université de Rouen Normandie – FRANCE mehmetali.akinci@univ.rouen.fr (ORCID: 0000-0002-7077-4322)

Türkçe Dersi Öğretim Programı'nın temalarına göz atıldığında pek çoğunun deniz ve denizciliği içine alacak kapsam genişliğine sahip olduğu görülecektir.

Yöntem

Bu araştırmada 2022-2023 eğitim-öğretim yılında MEB tarafından okutulmakta olan dört adet Türkçe ders kitabında deniz ve deniz kültürüyle ilişkilendirilebilecek metinler analiz edilmiştir. Araştırmada nitel araştırma deseni kullanılmıştır. Ölçüt örnekleme yöntemiyle incelenecek olan ders kitapları belirlenmiştir. Ölçüt örneklemenin mantığı kalite kontrolü çalışmalarında yaygın bir strateji olan, önceden belirlenmiş bir önemdeki ölçütleri karşılayan tüm durumları gözden geçirmek ve incelemektir (Patton, 2018, s. 238). Bu doğrultuda incelenecek kitaplardaki temel ölçüt 2022-2023 eğitim-öğretim yılında MEB tarafından kullanılan kitaplar olmasıdır. Doküman incelemesi yöntemiyle ders kitapları taranarak deniz ve deniz kültürüne yönelik metinlerin ve diğer doğa unsurlarının (Gökyüzü, yağmur, dağ, göller...) nicel verileri ortaya çıkarılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar” (Yıldırım & Şimşek, 2016, s. 189). Diğer doğa unsurlarıyla ilişkilendirilen metinlerin sayısı ve deniz kültürü ile ilişkilendirilebilecek metinlerin sayısı çıkarılarak mukayese edilmiştir. Bu çerçevede beş ders kitabındaki 160 metin doğa unsurları açısından temalandırılmıştır.

Bulgular

Tablo 1. Türkçe Öğretim Programı'ndaki Temalar ve Konu Örnekleri

Temalar ve Konu Önerileri
<p>ERDEMLER</p> <p>ahlak, alçak gönüllülük, azim, cömertlik, dayanışma, dostluk, dürüstlük, güven, iyilikseverlik, kardeşlik, merhamet, paylaşma, sabır, sadakat, saygı, sevgi, silayırarım, vefa, vicdanlı olmak, yardımlaşma vb.</p>
<p>MİLLÎ KÜLTÜRÜMÜZ</p> <p>aile, bayrak, büyüklerimiz, dinî bayramlar, gelenekler, geleneksel sporlar, insan ilişkileri, kültürel miras, mekânlar, millî bayramlar, şehirlerimiz, sıra, tarihî mekânlar, tarihî şahsiyetler, tarihî eserlerimiz, Türkçe, vakıf kültürü, vatan, yurdumuz vb.</p>
<p>MİLLÎ MÜCADELE VE ATATÜRK</p> <p>15 Temmuz, Atatürk, Çanakkale, cesaret, Cumhuriyet, fedakârlık, gazilik, İstiklâl Marşı, kahramanlık, Kut'ül Amare, millî egemenlik, millî irade, millî kimlik, millî mücadele, Sankamış Harekâtı, şehitlik, vatanseverlik vb.</p>
<p>BİREY VE TOPLUM</p> <p>ana dili, adalet, barış, bireysel farklılıklar, çok dillilik, çok kültürlülük, dayanışma, devlet, dezavantajlı gruplar, empati, eşitlik, farklılıklara saygı, gurbet, haram, hayat becerileri, helal, hukuk, hükümet, iktidar, kardeşlik, kent kültürü, komşuluk ilişkileri, kul hakkı, kültürel farklılıklar, küreselleşme, medeniyet, meslekler, misafirperverlik, selamlaşma, siyaset, sosyal içme, sosyokültürel farkındalık, toplumsal kurallar, vatandaşlık, zaman yönetimi vb.</p>
<p>OKUMA KÜLTÜRÜ</p> <p>bilgi okuryazarlığı, çoklu okuryazarlık, dijital okuryazarlık, dil sevgisi, edebî şahsiyetler, e-kitap, eleştirel okuryazarlık, kitabevi, kitaplar, kütüphaneler, metinler arasılık, okuma alışkanlığı, okuma serüveni, okuma sevgisi, okur kimliği, sözlük kültürü, süreli yayınlar, teknoloji okuryazarlığı, yaratıcı okuma, yazılı kültür, z-kitap, z-kütüphane vb.</p>
<p>İLETİŞİM</p> <p>aile iletişimi, bilgi iletişimi, diğer canlılarla iletişim, etkili iletişim, iletişim becerileri, insanlarla iletişim, kitle iletişim araçları, komşuluk, kültürel iletişim, kültürler arası iletişim, medya okuryazarlığı, öğrenci hareketliliği, öğrenci öğretmen iletişimi vb.</p>
<p>HAK VE ÖZGÜRLÜKLER</p> <p>bireysel haklar, birinci kuşak haklar, çocuk hakları, demokrasi, din ve vicdan özgürlüğü, düşünce özgürlüğü, eğitim hakkı, engelli hakları, eşitlik, haberleşme özgürlüğü, hakkını savunma, hasta hakları, hayvan hakları, ifade özgürlüğü, ikinci kuşak haklar, inanç hakkı, insan hakları, kişi dokunulmazlığı, merhamet, özel hayatın gizliliği, özgürlükler, seyahat özgürlüğü, temel hak ve özgürlükler, toplumsal cinsiyet adaleti, toplumsal cinsiyet eşitliği, yaşama hakkı vb.</p>

KİŞİSEL GELİŞİM

başarı, beceri, çalışkanlık, çatışma yönetimi, empati, girişimcilik, karar verme, kendini tanıma, kişilik tipleri, meslek seçimi, motivasyon, öğrenmeyi öğrenme, olumlu düşünme, öz denetim, öz eleştiri, öz güven, öz saygı, sorumluluk, sosyal gelişim, yetenek, yeterlilik, zaman yönetimi vb.

BİLİM VE TEKNOLOJİ

bilim insanları, bilim okuryazarlığı, bilişim okuryazarlığı, etik, girişimcilik, haberleşme, hayal gücü, iletişim, keşif ve icatlar, matematik okuryazarlığı, merak duygusu, olay, olgu, patent, sosyal medya, tasarım, teknoloji, telif, ulaşım, yenilikçilik vb.

SAĞLIK VE SPOR

adil oyun, beden eğitimi, beden sağlığı, beslenme, centilmenlik, dengeli beslenme, hareketlilik, hastalıklardan korunma, ilaç kullanımı, ilk yardım, öz bakım, ruh sağlığı, sağlıklı beslenme, sağlıklı yaşam, spor kültürü, spormenlik, temizlik, uyku vb.

ZAMAN VE MEKÂN

çevremiz, evimiz, geçmiş şimdi gelecek, gezginler, odamız, okulumuz, şehirler, sınıfımız, ülkeler vb.

DUYGULAR

bağışlama, beğenme, duygu yönetimi, heyecan, kaygı, kıskançlık, korku, mutluluk, özlem, sevgi, sitem, takdir etme, umut, üzüntü, veda, yalnızlık vb.

DOĞA VE EVREN

bitkiler, canlılar, çevre, çevrenin korunması, doğa, doğa olayları, doğal afetler, dünya, evren, gece, gezegenler, gündüz, hayvanlar, iklim, kar, manzaralar, mevsimler, renkler, uzay, yağmur, yeryüzü, yıldızlar, zaman bilinci vb.

SANAT

afiş, bale, cilt, söz sanatları, ebru, edebiyat, estetik, estetik duyarlılık, festival, fotoğraf, gala, geleneksel sanatlar, gölge oyunu, grafik, grafiti, heykel, mimari, minyatür, müzik, opera, özgünlük, pandomim, peyzaj, resim, seramik, sinema, tezhip, tiyatro, yenilikçi düşünme vb.

VATANDAŞLIK

adalet, alın teri, çalışma, emek, eşitlik, göç, göçmenlik, görev bilinci, hukukun üstünlüğü, iş birliği, mültecilik, özgürlük, paylaşma, sorumluluk, üretme, vergi bilinci vb.

ÇOCUK DÜNYASI

çocuk kültürü, çocuk müzesi, dijital oyunlar, eğlence, geleneksel çocuk oyunları, hayal, hobiler, keşif, lunapark, merak, mizah, okul, oyun, oyuncak, rüya, sokak oyunları vb.

Tema konularına ve kavram alanlarına bakıldığında ders kitapları için metin olarak seçilebilecek şiir, düz yazı ya da bilgilendirici metin türlerine yönelik deniz ve denizcilikle ilişkilendirilebilecek birçok konu bulunmaktadır. Türkçe ders kitaplarında her seviye için sekiz tema, her temada ise biri dinleme/izleme, üçü okuma metni olmak üzere dört metin bulunmaktadır. Buna ek olarak tema sonlarında serbest okuma metni ve tema değerlendirme sorularının yer aldığı metin temelli içerikler de bulunmaktadır. Dolayısıyla metin temelli olarak yürütülen Türkçe öğretim sürecinde denize

ve denizciliğe dair farklı türlerdeki metinlere pek çok temada yer verilmesine uygun bir zemin bulunmaktadır.

Tablo 2: 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Metinlerin Konuları

5. Sınıf Ders Kitabı Metin Konuları			
1	Memleket	17	Çocuk Bahçesindeki Bekçi
2	Görgü Kuralları	18	Bilinçli Tüketim
3	Konukseverlik	19	Özgürlük
4	Baloncu	20	Nezaket
5	Milli Mücadele	21	Karagöz
6	Dumlupınar Savaşı	22	İlkyardım
7	Çanakkale	23	Spor
8	Kurtuluş Savaşı	24	Saygı
9	Çevre Kirliliği	25	Yağlı Güreş
10	Deniz ve Adalar (Oakland Adası)	26	Saygı
11	Deprem	27	Yaşama Sevinci
12	Ağaç	28	Barkod
13	Kilim-Dokumacılık	29	Sosyal Medya ve Psikoloji
14	Vatan	30	Ulaşım
15	Dede Korkut Hikâyeleri	31	Aziz Sancar
16	Ali Kuşçu	32	Hacettepe

5. sınıf ders kitabındaki 32 adet metinden 1'i denizlerle alakalıdır ancak söz konusu metinde başka bir ülkeye ait bir deniz kültüründen bahsedilmektedir. Kitapta diğer doğa unsurlarına yönelik olarak ise çevre kirliliği, deprem ve ağaçlarla ilgili konuların ele alındığı görülmektedir.

Tablo 3: 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Metinlerin Konuları

6. Sınıf Ders Kitabı Metin Konuları			
1	Okuma Serüveni	17	Kanaatkârlık
2	Türkçe Bilinci	18	Bilim
3	Türkçe	19	Afyon
4	Kitaplar	20	Su Kirliliği
5	Kütüphane	21	Kar Kristalleri
6	Türk Askeri	22	Anadolu

7	Millî Mücadele	23	Tarhana
8	15 Temmuz	24	Ana Dili
9	Kurtuluş Savaşı	25	Kara Tren
10	Aziz Sancar	26	Bisiklet ve Sağlık
11	Zaman	27	Beslenme
12	Teknoloji Bağımlılığı	28	Obezite
13	Mektup	29	Mücadele ve Başarı
14	Paylaşmak	30	Karagöz
15	Sevgi	31	İyilik
16	Balıkçıl	32	Dostluk

6. sınıf Türkçe ders kitabında deniz ve deniz kültürüyle ilişkilendirilebilecek bir metin bulunmaktadır. Balıkçıl adlı metin fabl türünde bir eser olduğu için konu olarak doğrudan deniz ve deniz kültürü kavramlarının ele alınmadığı bir metindir. Buna ek olarak öğrencilerin konuşma ve yazma edimlerinde denizle ilişkilendirmeleri muhtemeldir. Kitaplardaki diğer doğa unsurları ise su kirliliği ve kar kristalleridir.

Tablo 4: 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Metinlerin Konuları

7. Sınıf Ders Kitabı Metin Konuları			
1	İdeal Dünya	17	Gökyüzü
2	Çiçek Dürbünü	18	Başarı
3	Özlem	19	Azim
4	Bitkiler	20	Mesleki Yeterlik
5	Atatürk	21	Yusufçuk
6	Millî Mücadele	22	Türkçe Sevgisi
7	Millî Mücadele	23	Karagöz
8	Millî Mücadele	24	Kilim
9	Okumanın İşlevi	25	Mevlana
10	Kitaplar	26	Bisiklet
11	Okuma ve Düşünme	27	Kariyer
12	Anne Frank	28	Kayak
13	Baba Sevgisi	29	Sağlık
14	Güven ve Arkadaşlık	30	Bilim
15	Çocukluk	31	Âşık Veysel
16	Tasarruf	32	Ebru Sanatı

7. sınıf Türkçe ders kitabında ise deniz ya da deniz kültürüyle ilişkilendirilebilecek herhangi bir metin tespit edilememiştir. Kitapta diğer doğa unsurlarından bitkiler, gökyüzü ve yusufçuk konuları işlenmiştir.

Tablo 5: 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Metinlerin Konuları

8. Sınıf Ders Kitabı Metin Konuları			
1	İyimserlik ve kötümserlik	17	Zaman
2	Kaşağı	18	Türkiye
3	İnsan Sevgisi	19	Peri Bacaları
4	Erdemler	20	Robinson Crusoe
5	Bayrak	21	Türk Kültürü
6	Atatürk	22	Vatan Sevgisi
7	Kurtuluş Savaşı	23	Türk Kahvesi
8	Atatürk	24	Kız Kulesi
9	Bayrak	25	Yılkı Atı
10	Teknoloji Bağımlılığı	26	Rüzgâr
11	Bilim	27	Özgürlük
12	Uzay Giysileri	28	Hava Kirliliği
13	Yalnızlık	29	Deniz ve Denizcilik (Haritada Bir Nokta)
14	Paylaşmak	30	Yaşamak
15	Dil Bilinci	31	Rumeli
16	Engellilik	32	Zeytinyağı Üretimi

Deniz ve deniz kültürüne yönelik en yoğun metin içeriğini barındıran ders kitabı 8. sınıflar seviyesi için hazırlanan ders kitabıdır. Kitapta klasik bir eser olan Robinson Crusoe'dan bir kesite yer verilmiştir. Bir diğer metin Kız Kulesi efsanesini ele almaktadır. Son metin ise Sait Faik Abasıyanık'ın denizlerde avlanan balıkçılar arasında geçen haksızlığı ele alan Haritada Bir Nokta adlı öyküden alıntıdır. Bu üç metinden ikisi Türk edebiyatından, birisi ise Dünya edebiyatından seçilmiş eserler olması bakımından önemlidir. Kitaptaki diğer doğa unsurları ise Peri Bacaları, rüzgâr ve hava kirliliğidir.

Sonuç ve Öneriler

Türkçe dersi beceri ve metin odaklı bir anlayışla tasarlanmıştır. Öğrenciler okuma ve dinleme becerileri ile anlama, konuşma ve yazma becerileri ile de anlatma edimlerini geliştirirler. Bu beceriler için ise metinlerden yararlanılmaktadır. Metin seçme özgürlükleri bulunmasına rağmen öğretmenlerin pek çoğu ders kitaplarındaki metinlerden ve

etkinliklerden yararlanmayı tercih eder. Bu nedenle metinlerde Türkçe Öğretim Programı'na bağlı olarak tercih edilen tema ve metin konuları Türkçe derslerinin içeriğini de büyük oranda oluşturmaktadır. Türkiye gibi deniz ülkesi konumundaki bir ülkede tarihi ve genel geçer birikimin nesillere aktarımı ile deniz ve deniz kültürü yaşatılabilir.

2023-2024 Eğitim-öğretim yılında okutulan güncel ders kitaplarının incelendiği bu çalışmada Türkçe ders kitaplarındaki 120 okuma, 40 adet dinleme/izleme metni arasından yalnızca 5 tanesi deniz ve deniz kültürü ile ilişkilendirilebilecek metinlerden oluşmaktadır. Metinlerden 12'si ise diğer doğa unsurlarından oluşmaktadır. Oysa gerek Türk edebiyatında gerekse de Dünya edebiyatında denize ve deniz kültürüne yönelik pek çok türde kıymetli eserler bulunmaktadır. Ayrıca tarihi olayların (Preveze Deniz Savaşı, Koyunadaları Zaferi, Cerbe Zaferi, Fatih'in gemileri karadan yürütmesi...) ele alındığı anekdotlara ek olarak masallara, hikâyelere, efsanelere, mitlere, şürlere yer verilebilir. Ayrıca önemli tarihi şahsiyetlerin (Barbaros Hayrettin Paşa, Piri Reis, Çaka Bey...) biyografik türdeki eserleri kısaltılarak metin olarak değerlendirilebilir. Tıpkı 8. Sınıf ders kitabında Kız Kulesi'ne yer verildiği gibi denizlerimizin veya denizlerimizdeki tarihî-mimarî mekânları tanıtan bilgilendirici metinlere, gezi yazılarına, efsanelere yer verilebilir. Böylelikle deniz ülkesi olan bir milletin fertlerine denizin ve deniz kültürünün mirası aktararak yaşatılmasına katkıda bulunulabilir.

KAYNAKÇA

- Özbay, M. (2003). Türkçe Öğretiminde Hedef-Araç İlişkisinin Ders Kitabı Örneğinde Değerlendirilmesi. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 13 (1), 59-69.
- Özkan, N. K. (2021). Türkçe Öğretmenlerinin Ders Kitaplarına Bağlılıklarına Yönelik Öğretmen Görüşleri. *Ana Dili Eğitim Dergisi*, 9 (1), 131-150.
- Patton, M. Q. (2018). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*. Pegem Akademi.
- Yalınkılıç, K. (2014). Bir Öğretim Aracı Olarak Ders Kitabı. *Türkçe Ders Kitabı Çözümlemeleri*, (ed. H. Ülper) 1-20, Ankara: Pegem Yayınları.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.